

než dospějí ke konsumu. Hlavním dělítkem je tedy Bücherovi délka cesty od výroby ke spotřebě. V souladě s tím vytvořil B. pět typů v historickém vývoji soustav průmyslové výroby: výrobu pro vlastní spotřebu domácnosti, výrobu za mzdu pro majitele materiálu (faktérství) a výrobu řemeslnickou v užším smyslu pro zákazníky-konsumenty, a konečně kapitalistické formy výrobní: domácí průmysl a tovární.

Především vzbudilo odpor, že B. národy klasického starověku přiřadil k vývojovému stupni uzavřeného hospodářství domácnostního — arci následkem dělby práce otroctvím umožněné, k nejvyspělejší formě tohoto hospodářství.

Eduard Meyer (*Die wirtschaftliche Entwicklung des Alterthums*, Jena 1895, český překlad v Naší Době ročn. VII. 1899—1900) jal se dovozovati, že staří národové prošli stejně jako moderní hospodářským vývojem až k úplné zralosti, že u nich již záhy vystupují národohospodářské jevy, jako obchod tržební, užívání peněz, velkoprámyslová výroba, vývoz a dovoz, továrníci a svobodní dělníci a pod., jež na vrcholu vývoje od moderního hospodářství národního v podstatě se neliší. Meyerovi vyvstal pomocník v Juliu Belochovi, který již ve svých »*Griechische Geschichte*« (I. díl 1893, II. 1897), zejm. však ve statích »*Die Grossindustrie im Alterthum*« (*Zeitschrift für Socialwissenschaft* 1899) a v Conrádových *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik* 1899 snažil se názory své o velkoleposti antického světového obchodu a průmyslu opřít o doklady číselné. Dle Belocha Řecko od peloponnéské války stávalo se vždy více zemí průmyslovou, drobné řemeslo ustupovalo rostoucí měrou velkovýrobě, na otročím hospodářství spočívající, athénské továrny zaměstnávaly až na 120 dělníků, již otec Kleonův měl továrnu na kůže a obuv, Beloch mluví o velkozávodech koželužských, o továrně na lampy, loutny a pod. A kdo staré Athény vyzdobuje velikými továrnami, musí zajisté pečovati pro ně též o zahraniční odbyt pro tuto hromadnou výrobu průmyslovou. Tak již Meyer usuzoval a Beloch podal dokonce v Conradovi statistiku zahraniční tržby přístavu v athenském Peiraieu v roce 400 před Kr., vypočítav jeho tržební obrát na 2000 atických talentů (à 26 kg stříbra) čili dle perské relace mezi stříbrem a zlatem $13\frac{1}{2} : 1$ asi 11 milionů, a dle dnešní hodnoty peněz asi 33 (pravděpodobně pak přes 40) milionů marek. Počítá-li se tehdejší obyvatelstvo Attiky na 150 000 duší, připadala na 1 obyvatele kvota 220—270 M (srv. moderní kvota zahraniční tržby na 1 obyvatele v Dánsku 280 M, v Německu 156 M). I co do stížení tržby vnější platí analogie s poměry průmyslových zemí moderních: předmětem přívozu jsou potraviny a suroviny pro průmysl, předmětem vývozu kromě oleje (jediného to produktu hospodářského ve vývozu) vesměs tovary průmyslové a sice, vzhledem k velikosti vývozu, zboží hromadné spotřeby. Zde pak opět Meyer doplňuje Belocha, vypočítává zevrubněji domnělé hellénské obvody průmyslové a jednotlivé druhy zboží v nich vyráběné. Mileťané prý fabrikují lněné látky, purpurová roucha, koberce, jež vyvážejí přes Sybaris do Itálie, zejm. k Etruskům; Korint, Chalkis, Argos slynou pracemi kovovými, zbraněmi, nádobím a okrasami; z Kyrény, Théb, Sicilie odebíraly se nejlepší vozy; Aigina fabrikovala zejm. zboží drobné a galanterií atd. — a Meyer představuje si tuto výrobu jako továrnickou, a jakožto její pravidelné odbytiště nejen celý svět řecký, nýbrž všechny země kol moře středomořního.

Proti smělým těmto kombinacím obrací se Bücher stručně již v dodatku 3. vydání své knihy a ve statí o řeckých dějinách hospodářských, věnované Schäffleovi k jeho 70tým narozeninám, žíravou kritikou přímo je ničí. Jeho vzdělání historickofilologické — Bücher studoval původně historii a filologii a vyučoval po sedm let na školách středních — dovolovalo mu sáhnouti přímo k původním pramenům, k oněm místům řeckých spisovatelů, na nichž Meyer a Beloch svůj obraz národohospodářského rozmachu staro-

řeckého konstruovali. B. odkazuje, že pro existenci velkozávodů s velkým počtem dělnictva není naprosto nepochybných pramenných dokladů, že oni domnělí továrníci koží, lamp atd. byli vesměs malovýrobci, že by »řemeslnická otázka« — zatlačování drobné výroby velkou — nebyla zůstala beze stopy ani v athénské eklesii, většinou z malých řemesníků a rolníků se skládavší, ani u řečníků a básníků, se zálibou předměty denního života spisovného se obírajících (Aristofanes!). Dokonce pak odsuzuje B. pokus vypočítavati na základě namáhavě rekonstruovaných textů o pachtovní sumě cla — neznámo, zda jen přístavního, či vůbec hraničního — hodnotu vnějšího obchodu attického. Beloch pojímaje zboží starověké ve smyslu moderním zapomněl, že nejdůležitějším tržebním zbožím starověku byl člověk (otrok), a Bücher dovozuje, že i ostatními předměty dovozu byly nikoliv průmyslové suroviny, nýbrž obilí, jemnější potřeby životní a materialie ke stavbě lodí, a o průmyslu na vývoz pracujícím že vůbec nemůže býti v té době (r. 500 — 300 př. Kr.) ani řeči, vývozním zbožím jest hlavně olej a víno. Jak pořádku bylo tehdy dob klidných neválečných, v poradách lidu a v řečech doby Démosthenské nelze spatřiti ani jediné narážky na vývozní zájmy athénské velkopřemyslu, v podmínkách míru po válkách není ani jediné, která by se týkala budoucího zabezpečení cizích odbytišť pro průmysl, kdežto útrapy válečné pro rolnictvo nijak se nezamlčují. Konečně jest neporozuměním pramenů a poměrů mluvit o průmyslových střediskách starořeckých; na př. milétské předení a tkaní vlny v koberce a roucha bylo domácím zaměstnáním ženským, jehož přebytky — jako vůbec v domácnostní výrobě — dle všeho na trh přicházely a které umělostí svou došlo proslulosti tak, že i jiného původu výrobky, byly-li dokonalé jakosti, milétskými byly nazývány a pod.

Tolik co do hospodářského nazírání na poměry klasického starověku. Stručněji polemizuje zatím B. s ostatními dvěma opponenty svých teorií historickovývojových: s Belowem o tom, zdali a do kdy převládalo řemeslo námezdné nad obchodnickým, a s W. Sombartem, který zásadně potírá celé Bücherovo rozdělení stupňů hospodářského vývoje, a jehož názory (v Archiv für soc. Gesetzg. u. Stat. 1899 str. 1 — 52 a 310 — 405) vyložíme při jiné příležitosti. Na konec nelze pominouti mlčením podrážděný ton polemických částí B. pojednání, silně kontrastující s jinakým jemným a svěžím jeho výkladem.

J. Gruber.

Gustav Stresemann: Die Warenhäuser. Ihre Entstehung, Entwicklung und volkswirtschaftliche Bedeutung (Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, LVI., č. 4.).

Tak zvané obchodní domy nebo velkobazary, jež lze definovati jako detailní obchody velikého rozsahu, zabývající se odbytem zboží nejrůznějšího druhu, jsou v posledních letech předmětem četných stížností maloobchodníků, kteří v nich vidí prameny nebezpečné soutěže. Obchodní domy objevily se nejprve ve Francii a v Anglii. Tak v Paříži byl již v letech čtyřicátých otevřen podobný modní velkobazar, r. 1855 založeny byly dosud trvající Grands Magazins du Louvre a za dob druhého císařství následovaly jiné podniky toho druhu. Závody tyto měly veliký vliv na pařížský vkus a modu a čítaly mezi své odběratele kruhy nejelegantnější i nejprostší. Dnes zaujímají ve směru tom četná místa obchodní domy Au bon marché, komanditní společnost s kapitálem 20 milionů franků a s ročním obratem (r. 1898) 170 milionů franků, pak Printemps s obratem (1889) 60 milionů franků. V Anglii mají obchodní domy podklad společenstevní, vzniknuvše namnoze z konsumních spolků. Tak Civil Service Supply Association, obchodující hlavně ve zboží koloniálním s obratem (r. 1899) 1,775.000 £ a se 1470 zřízenci, pak Navy Cooperative Society založená 1872 s obratem (1899) 3,277.000 £, Junior Army and Navy Stores založené 1879 s obratem (1889) 600.000 £. Tyto velkobazary prodávají vše možné: látky, oděvy, nádobí, nábytek, hodiny, skvosty, voňavky,